

روزانه در کلاس درس ۱۳۵۰/۵/۱۴
رکاب طرح دبیران

بنام بزرگان

دانشگاه طبری ایروان
دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی

پایمان نامه

برای دریافت درجه لیسانس
رشته اقتصاد

سر تکامل عمران خوزمستان

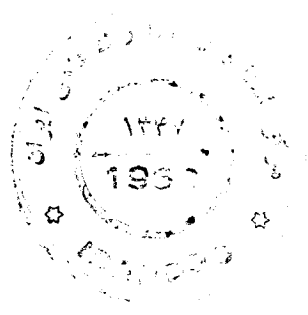
براهنهای استاد ارجمند

جناب آقای دکتر/عالی سببانی

نورین لعلی
دانشگاه ملی ایران
دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی
تأسیس: ۱۳۲۱ هجری

نگارنده: فرخ ناصر

سال تحصیلی ۱۳۴۹-۵۰

۱۰۸۶۳

تقدیر سے ہم استاد ارجنٹہ جناب آقای دکنو

الاعلیٰ شیبانی

۱۰۸۶۳

بیشگفتار :

هدف من از نگارش سیرتکامل عمرانی خوزستان نه تنها کجگامی شخص خودم نسبت بامعان نظر بیشتر به برنامه های پر زرق و برق عمران خوزستان بود ماست بلکه مایل بودم در این کاوش و کنکاش پر معلومات نیز افزون شود ، و این مهم حقایق چند از کار و تبلیغ را در این مورد بر من روشن ساخت .
برنامه عمران خوزستان حدود ۱۲ الی ۱۳ سال پیش تا با مرز تطوری برآستی خیره کننده برای این منطقه پدید آورد ماست . البته باید از عیان کرد که در بسیاری از موارد ، تبلیغ بیشتر از کار انجام شده بود ماست و اهمال مسئولان در بعضی موارد واقعا بخشودنی نیست .

نگارنده ، اهتمام خود را بر آن داشته است که برای تفهیم مطلب ، بیشتر بر مبنای علمی عمل کند و از تحریر مطالب بر مبنای احساسات شخصی خود داری نماید .

در اینجا لازم می بینم از ارشاد و راهنماییهای پدر بزرگوارم که در بسیاری موارد رهنمون کار من بود ، از مادر گرام بخاطر نگرانیها و دلسوزیهایش و از «سر مهربان و عزیزم بخاطر همکاریهای بی دریغش سیاستگذاری کنم و قریب منت باشم .

۳۴ : ۲۳۸
۱۰
بیرنگار
عمران خوزستان
۱۳۴۹ - ۸

فهرست مقدمه رجسات :

<u>صفحه</u>	<u>پیشگفتار</u>
الف	
۱	فصل اول - کلیاتی درباره خوزستان
۱۴	فصل دوم - شرح عملیات عمرانی خوزستان
۱۴	قسمت اول - کلیات
۲۴	قسمت دوم - ساختن سد چند جنبه‌ای <i>در زمان پهلوی</i>
۳۴	قسمت سوم - تحقیقات کشاورزی
۴۱	قسمت چهارم - طرح آبیاری دز
۴۷	قسمت پنجم - طرح آبیاری دز بزرگ
۴۸	قسمت ششم - فعالیتهای باغبانی
۵۱	قسمت هفتم - فعالیتهای دامپروری
۵۳	قسمت هشتم - پرورتر زنبورسل
۵۴	قسمت نهم - ایجاد واحد اعتبارات کشاورزی
۵۸	فصل سوم - طرح نیشکر هفت تپه
۵۸	قسمت اول - کلیات

<u>صفحه</u>	
۶۰	قسمت دوم - شروع فعالیت
۶۰	قسمت سوم - گشت و برداشت
۶۳	قسمت چهارم - کارخانه نیشکر
۶۵	قسمت پنجم - محصولات دیگر کارخانه نیشکر
۶۶	قسمت ششم - مدیریت و بهای تمام شده
۶۶	قسمت هفتم - توسعه طرح نیشکر
۶۷	فصل چهارم - برق
۶۷	قسمت اول - گیاه
	قسمت دوم - نیروی تولید برق در سد محمد رضا
۷۲	شاه پهلوی
۷۴	قسمت سوم - تعرفه های فروش
۸۰	فصل پنجم - تاسیس برق رسانی از اردیبهشت به خیزستان
۸۰	قسمت اول - سد رضا شاه کبیر
۸۲	قسمت دوم - طرح مازون (سد نادرشاه)

صفحه

۸۴	قسمت سوم - طرح عمرانی کرخه
۸۵	قسمت چهارم - طرح بررسی منابع
۸۶	قسمت پنجم - طرح عمرانی شاور
۸۸	قسمت ششم - اداره آب بهبهان
۸۹	قسمت هفتم - اداره آبرسانی بندر شاهپور
۹۰	فصل ششم - شرکتهای کشت و صنعت
۹۰	قسمت اول - کلیات
۹۴	قسمت دوم - شرکت کشت و صنعت ایران - امریکا
۹۵	قسمت سوم - شرکت کشت و صنعت ایران - کالیفرنیا
۹۶	قسمت چهارم - شرکت دزکار
۹۸	فصل هفتم - استنتاج و ارزیابی
۱۱۵	فهرست منابع و مآخذ ها

فصل اول

کلیاتی درباره خوزستان

(۱)
در کتیبه تخت جمشید نام خوزستان (اووازا) (یا هووازا) بمعنی -
بهترین مکان یاد شده است و هرمز شهر مرکز آن بوده است .
ستان مخفف استان و بمعنی ایالت است که بدنیال هووازا آمده و
(هووازاستان) را تشکیل داده است و بحرور این کلمه بخوزستان تبدیل
شده است .

خوزستان از نظر جغرافیائی به دو منطقه خوزستان دشت و خوزستان کوه
منقسم میشود که بخشی از قسمت کوهستانی آن ایلام نام دارد و بخشی از
قسمت دشت آن نیز دشت میشان خوانده میشود .

بعضی از مورخان از قول ابن طلفح (روزه پارسی) نقل کرده اند که
زبان مردم خوزستان زبانی است که در دیار^(۲) ساسانی بدان سخن میگفتند .

---

(۱) به کتاب عصر پهلوی صفحه ۲۳۴ و ۲۳۵ رجوع گردد

(۲) به کتاب عصر پهلوی برای اطلاع بیشتر رجوع گردد

ساله سیر تکامل اقتصاد را در خوزستان قبل از آنکه از نظر واحدهای اقتصادی مورد بررسی قرار دهیم و نقش هر کدام از آنها را در پیچیدگی اهداف اقتصادی در این خطه دریابیم باید اهم مطالب - سیاسی ، اقتصادی ، و سایر مسائل ویژه خوزستان را با دید کلی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم و (دریابیم که هر یک از واحدهای که هر یک از واحدهای عظیم صنعت و کشاورزی در تحول این منطقه چه نقشی داشته است .

نام این خطه همیشه با کلمه نفت توأم بوده است و با وجودیکه منبع اصلی درآمد ایران نفت میباشد ، خوزستان مرکز تولید نفت ایران همیشه بجز چند سال اخیر آنهاهم بطور نسبی یکی از فقیرترین استانهای ایران - بوده است . شاید بتوان علت فقر بیش از اندازه خوزستان را همان وجود نفت دانست که همواره سیاستها ، ترورها ، و آثار تکوین کنندهای از خود بجای گذاشته است . درحالیکه همین قطب عظیم سرمایه گذاری و درآمد از نظر اقتصادی میتوانست خوزستان را بصورت بهشت برین درآورد . اقتصاد من برای این است که از گذشته دور ، از زمان

(۱)

قدرت و حکمفرمایی عزتعلی در خوزستان، اعزام قبا به آنجا در سال

(۲)

۱۳۰۲، پایان کار عزتعلی در سال ۱۳۰۳، دوره سکوت و آرامش

خوزستان، دوره آشوب و هرج و مرج مجدد در شهر بهر سال ۱۳۲۰

نابودی قسمتی از ناوگان دریایی ایران و بالاخره فقر گذشته خوزستان

همگی زائیده سیاستهای بزرگ و نهفته این خطه بوده است.

حدود ۱۳ الی ۱۴ سال پیش با تأسیس موسسه عمران -

خوزستان (K. D. S) که امروز بنام سازمان آب و برق خوزستان -

(K. W. P. A) خوانده میشود تصمیم به نوسازی این استان گرفته شد.

و بدینحال آن سد محمدرضا شاه پهلوی وسد کرخه ساخته شد در حال -

حاضر سد رضا شاه کبیر در دست ساختن است.

شاید طبع ترمیم کار عمرانی خوزستان و اقدام سریع برای بهبود وضع

مردم، صداهای شومی بود که از خارج بگوش میرسید و خوزستان

(۱) صفحه ۱۲ کتاب عصر پهلوی

(۲) صفحه ۳۲ کتاب عصر پهلوی

(۳) صفحه ۵۰ کتاب عصر پهلوی

را از آن هرب میدانست و وجود چنین تعلیماتی لازم می نمود که خوزستان هرچه زودتر تغییر چهره دهد . ولی بچه طریق ؟ آیا این تغییر چهره میبایست بصورت ایجاد قطبهای اقتصادی باشد یا اینکه از طریق ایجاد واحد های کوچک اقتصادی صورت پذیرد ؟ البته این موضوع را نیز باید در نظر داشت که همزمان با رشد و توسعه اقتصاد و بهبود وضع مردم سطح فرهنگ و بهداشت نیز میبایست تغییر کند . در اینجا باید دید کلی اقتصادی میتوان اظهار نظر کرد که وجود قطب اقتصادی محرك موثرتری برای صنایع است زیرا آثار منتشره اقتصادی از يك قطب به مراتب بیشتر از آثار منتشره اقتصادی از واحدهای کوچک میباشد . ولی مشکل اساسی برای ایجاد قطب در ممالک در حال رشد آن است که به علت دوگانگی و تضادی که از نظر فرهنگ ، طرز تفکر ، آداب و رسوم و غیره بین سلولان و مجریان قطبهای اقتصادی از يك سو ، و مردم محلی و بومی از سوی دیگر وجود دارد کار چنین قطبهایی با مشکلات فراوان روبرو میگردد . از این گذشته کارایی

---

(۱) برای تفهیم بیشتر مطلب بکلمات برنامه ریزی تألیف آقای دکتر منوچهر فرهنگ رجوع شود .

قطبهای اقتصادی در محالک در حال رشد معمولاً با در نظر گرفتن سرمایه بکار افتاده کم است . ساله حائز اهمیت دیگر جذب افراد برای کار است در این مورد به علت وسعت و حجم یک قطب جذب افراد برای کار در آن آسان تر از واحدهای پراکنده و کوچک اقتصادی میباشد البته چنین اظهار نظری با توجه به شرایط آن زمان خوزستان است که افراد با امتیازات خیلی زیاد حاضر بکار در خوزستان بودند مثلاً برای کار از تهران به دزفول میرفتند .

ساله مهم دیگر در آن زمان توزیع درآمد بود . زندگی کارمندان

و کارگران شرکت نفت به علت سرمایه گزاریهای عظیم نفتی مرفه بود خانه با تپه و وسایل مدرن داشتند و چنین شرایطی باز زندگی مردم صوبی خوزستان هم قریب اختلاف داشت . همچنین موجود آوردن قطبها با توجه باینکه افراد میبایست با مزایای زیاد برای کار به قطبها جذب کردند خود سبب ایجاد اختلاف بیشتری در توزیع درآمد میشد . البته خود قطبها درآمدی میتوانند منشاء اثر اقتصادی باشند و درآمد صوبی را بالا ببرند . ولی با توجه به وقفه زمانی تا وقتی که درآمد مردم بالاتر

صرف توزیع درآمد نیز نا عادلانه تر شد بود .

بهر تقدیر دولت برای به سازی خوزستان ، سازمان برنامه

دستور داد کار برنامه ریزی عمران خوزستان را شروع کند . سازمان برنامه

نیز از شرکت عمران و منابع نیروسوک دعوتی بعمل آورد تا در
(۱)

خوزستان شروع به بررسی نموده و برنامه کاملی طرح ریزی کند . این شرکت

تحت عنوان موسسه عمران خوزستان (K.O.S) تحقیقات خود را شروع

کرد و ضمن گزارشی به سازمان برنامه خاطر نشان ساخت که اگر در خوزستان

برنامه ریزی صحیحی صورت گیرد این استان از نظر حاصلخیزی شبیه به

دره قنص^(۲) خواهد شد و مولد عظیم برق و انواع محصولات کشاورزی خواهد
(۲)

بود . طی این برنامه ریزی موسسه عمران خوزستان اجرای عملیات عمرانی

خوزستان ، منجمله ساختن ۱۴ سد عظیم را پیش بینی کرده است ، بهر
(۳)

جهت اصول این برنامه ریزی عظیم در شورای عالی برنامه تصویب رسید و

(۱) صفحه اول کارنامه فعالیتهای سازمان آب و برق خوزستان سال ۱۳۴۷

(۲) گزارش نهایی پیرامون عمران جامع منابع طبیعی منطقه خوزستان

(۳) صفحه اول کارنامه فعالیتهای سازمان آب و برق خوزستان سال ۱۳۴۷

(۱)

قسمتی از آن نیز برای اجرا در برنامه سوم سازمان برنامه ابلاغ شد و با تصویب این برنامه که قانون آن نیز از مجلس گذشت موسسه عمران خوزستان از حالت تحقیق و برنامه ریزی بصورت اجرایی درآمد و برنامه ریزان شرکت عمران و منابع نیویورک با کمک مشاوران ایرانی شروع به کار کردند .

اجرای برنامه یاد شده با مشکلاتی اساسی روبرو بود . این مشکلات

بصورت مسایل اجتماعی ، اداری ، و غیره بود که بسیاری از آن با وجود — پیش بینی قبلی چنان در سربراه عملیات عمرانی خوزستان قرار گرفت که چندبار این برنامه و طرحهای مربوط به آن را به انحلال تهدید میکرد . اجتماع عقب افتاده سالهای گذشته خوزستان ، پیدا کردن عوامل اجرایی برای پیاده کردن برنامه های عظیم عمرانی ، و مبارزه با مشکلات اجتماعی موانعی بود که چون کوهی عظیم جلوی پیشرفت را میگرفت . برای درک مشکلات اجتماعی — دقیقاً بصایل زیر توجه کرد .

بعلت آب و هوای گرمسیری خوزستان و سالها رکود و سکون در —

اقتصاد بومی این خطه ، میل به تحرک و داشتن زندگی بهتر در روحیه افراد

(۱) صفحه ۱۸۸ زندگی اقتصادی ایران - تألیف آقای دکتر منوچهر فرزند

خوزستانی وجود نداشت فقر و استیصال بکلی سیاستهای پیچیده^۹ خارجی
 سبب شده بود که کلاف سردرگمی بنام خوزستان بوجود آید مهتر آنکه این
 خطه از نظر زبان ، سنن ، آداب و رسوم ، عادات فرهنگی و اجتماعی
 مغایر بسیاری از نقاط ایران بود . بطور مثال برای گذاشتن یک پایه انتقال
 قوی فشار برق که مثلا از ده یا زمین یک عشیره خوزستانی میگذشت افراد
 خوزستانی حاضر به فروش زمین خود نمی شدند و در این مورد هیچ نوع تطمیع
 و تهدیدی موثر نبود زیرا که در اثر تلفات افرادی تصور میکردند موسم
 (۱)
 هران خوزستان سازمانی بی دین و کافر است که قصد گرفتن زمینهای ایرانی
 را دارد این تلفات چون ظالما با بسیاری از سیاستهای خارجی همراه بود
 بهسرفت کارهای هرانی را بسیار مشکل میساخت .

مشکل دوم را شاید بتوان مشکل اداری نامید . کارندان موسم هران

خوزستان که از نقاط مختلف برای کار باین استان جلب شده بودند طبیعتا

از حقوق و مزایای بیشتری برخوردار بودند . کارندان دیگر دولت که در -

خوزستان محرومیت بیشتری داشتند با بد بینی باین حقوق و مزایا نگاه میکردند .

(۱) مشاهداتی که در اثر سالها زندگی در خوزستان پیدا کرده ام

بهیژه چون تعداد زیادی از کارمندان موسسه عمران خوزستان ارومائی
 و آمریکائی بودند این حسن بدیهی توأم با حسن ناسیونالیستی به یک
 حسن نفرت عظیم از این موسسه تبدیل شده بود و چون این دسته از
 کارمندان و رؤسای آنها قادر به منحل کردن موسسه عمران خوزستان
 نبودند، مبارزه بر علیه این موسسه بصورت منفی در آنها بروز کرده بود
 و هرگونه کارشکنی ممکن را برای عدم اداره راه موسسه عمران خوزستان
 تشویق و ترغیب میکردند و باین ترتیب راه عمران خوزستان سخت به درازا
 می انجامید .

شاید ذکر این مطالب برای درک واقعی مشکلات نامبرده چندان

بیمورد نباشد . در دهان اوان من مہمان پیشکار دارائی وقت خوزستان
 بودم . منزل پیشکار دارائی کہ آن زمان جزو منازل درجه یک امواز بود
 امروز در شماره مخروب ترین منازل خوزستان است . در آن موقع فقط یکی
 از اتاقهای این منزل کولر داشت کہ آن کولر را هم شرکت نفت بحالت
 اهمیت مہمل پیشکار به او داده بود ولی آن یک کولر هم بحالت ضعیف بودن
 برق کار اساسی خود را کہ خنک کردن بود نمی توانست بخوبی انجام دهد